

Dr. Art Kovačič

Inštitut za ekonomska raziskovanja,
Ljubljana

SPREMENJEN MODEL KONKURENČNE RASTI

The Modified Model of Competitiveness Growth

1. Uvod

V zadnjem času je kar precej polemik glede tega, kaj povzroča dolgoročno gospodarsko rast. Konkurenčnost je definirana kot sklop institucij, politik ter dejavnikov, ki pogojujejo nivo produktivnosti v državi. Visok nivo produktivnosti omogoča državljanom ugodno kakovost življenja in razvoj. Zdravstvo in izobraževanje vplivata na kakovost življenja ter na sposobnost prebivalstva, da dosegajo višje rezultate. Različno usmerjene raziskave gospodarske rasti dajejo teoretično podporo za tekoče raziskave o globalni konkurenčnosti. Ker se teoretični argumenti teh dveh raziskovalnih področij pogosto prekrivajo, raziskovalci pogosto nadomestijo moderno besedo konkurenčnost z bolj tradicionalno gospodarska rast. Na ravni ekonomskih sistemov sta determinanti resnično skoraj enaki, vendar pa obstajajo mnoge pomembne razlike. Prva razlika je dejstvo, da je globalna konkurenčnost na ravni podjetij in industrije povezana ali nepovezana z rastjo domačega gospodarstva. Mednarodna mobilnost virov je oslabila povezavo med globalno konkurenčnostjo podjetij in globalno konkurenčnostjo držav, v katerih se nahajajo podjetja. Globalno konkurenčna podjetja lahko premaknejo svoje delovanje v druge države, če te ponujajo boljše lokalne možnosti. Druga ključna razlika med tema dvema področjema raziskav je poudarek, ki ga raziskavi dajeta organizacijski tematiki. Raziskave konkurenčnosti poudarjajo organizacijsko učinkovitost kot ključno determinanto ekonomskega delovanja poleg produkcijskih virov in tehnologij, ki so na voljo, medtem ko teorija rasti zanemara organizacijsko tematiko. Raziskava gospodarske rasti pade v dve kronološko in metodološko različni struji. Prva je klasična struja, ki sta jo začela David Hume in Adam Smith v 18. stoletju in ki se je končala z Johnom Stuartom Millom in Karlom Marxom v sredini 19. stoletja. Druga je bila neoklasična struja, ki je znova pospešila raziskovanje rasti z novimi statističnimi podatki, ki so bili na voljo po drugi svetovni vojni. Ustvarjalna dela so v tej struji med drugimi napisali Robert Solow, Simon Kuznets, Moses Abramovitz, Hollis Chenery in Edward Denison. Tretja in najbolj nedavna struja je endogena struja, ki zavrača klasične in neoklasične predpostavke popolnih trgov in zmanjšuje rezultate proizvodnih dejavnikov (še posebej kapitala): endogena teorija rasti se med drugim osredotoča na naraščajoče donose, raziskovanje in razvoj ter na razvoj znanosti, na učenje na podlagi praktičnega dela (angl. *learning by doing*) in na razpršeno tehnologijo. Ključne osebe v tej struji so med drugimi Kenneth Arrow, Paul Romer, Robert Lucas, Gene Grossman in Elhanan Helpman. Vse tri struje, ki teoretizirajo o rasti, so zasnovane na eni ali drugi formulaciji univerzalne proizvodne funkcije. Ta funkcija tipično vključuje nekatere od naslednjih dejavnikov: kapital, delo, naravne vire, tehnologijo in dejavnike, povezane z družbenokulturnim okoljem. Klasični teoretiki so svojo analizo vpletli v bogat družbenokulturni in institucionalni okvir, ki poudarja zgodovinski kontekst ekonomskih dejavnosti.

2. Pomen razvojnih teorij

Glavna pomanjkljivost različnih teorij rasti se nanaša na njihovo pomanjkanje pozornosti do pomembnosti učinkovitosti organizacij in do proizvodnih virov.

Izvleček

UDK: 330.34:339.137

Svetovni ekonomski forum je indeks konkurenčne rasti oblikoval na podlagi treh determinant, ki so bile dolgo časa ključnega pomena za dolgoročno gospodarsko rast ekonomij. Kakovost makroekonomskega okolja, delovanje javnih institucij ter tehnološka pripravljenost odpirajo možnost za dolgoročni gospodarski razvoj. Svetovni ekonomski forum je na podlagi treh determinant indeksa konkurenčne rasti dolgo časa pojasnjeval pripravljenost držav na prihodnje izzive. Jasno je, da dobro delujoča podjetja ne morejo doseči velike rasti, če država nima stabilnega makroekonomskega okolja, dobro delujočih institucij ter ugodne tehnološke ravni. V zadnjem času je pri modelu konkurenčne rasti prišlo do spremembe.

Ključne besede: nacionalna konkurenčnost, primerjalna analiza (benchmarking), razvojna strategija, industrijska politika

Abstract

UDC: 330.34:339.137

The World Economic Forum has created the index of competitiveness growth on the basis of three determinants, which are of key importance for long term economic growth. The quality of the macroeconomic environment, good public institutions and technological readiness give a good chance for long term economic development. On the basis of the three determinants of competitiveness growth, the World Economic Forum has explained the challenges of states in the near future. It is clear that enterprises cannot achieve high growth if the state does not have a stable macroeconomic environment, well developed public institutions and favourable technological readiness. Recently the model of competitiveness growth has been modified.

Key words: national competitiveness, benchmarking, development strategy, industrial policy

JEL: 011, 024, 038, 057

Klasične in neoklasične teorije rasti, ki so gradile na znani metafori nevidne roke Adama Smitha, so predpostavljale, da trgi lahko učinkovito alocirajo in koordinirajo uporabo ekonomskih virov. Te teorije so tudi predpostavljale, da vse organizacije uporabljajo svoje vire na tehnično učinkovit način, na primer v ekonomskem sistemu x -učinkovitosti. Razen pri Marshallu je predpostavka o učinkovitih trgih dovoljevala ekonomistom klasične in neoklasične teorije rasti, da so se osredotočili izključno na učinek akumulacije virov pri gospodarski rasti. Na podlagi tega so nastale dolge razprave klasičnih ekonomistov o proizvodnih dejavnikih in sofisticirane statistične analize deleža naložb, rasti prebivalstva, izobrazbe itd., ki so jih delali njihovi neoklasični nasledniki. Vendar je empirično raziskovanje v neoklasični struji pustilo velik nerazložljiv ostanek, ki ga ni mogoče pripisati funkciji kapitala. Ekonomisti so ta ostanek poimenovali večfaktorska produktivnost (angl. *multi factor productivity* – MFP) rasti. MFP meri vpliv posameznih dejavnikov na rast produktivnosti, ki ni povzročena z dvigom stopnje zaposlenosti ali z dvigom obsega kapitalskih naložb. Pod to spadajo tehnološki napredek, izkušnost zaposlenih, povečana konkurenca in učinkovitejše menedžerske metode. Tudi učinki ekonomije obsega, sinergije med dejavniki, gospodarski cikli in napake pri merjenju so zajete pri MFP (OECD 2001, 113). MFP pojasnjuje do 50 odstotkov ekonomske rasti v razvitih državah in približno od 20 do 30 odstotkov v državah v razvoju. Gospodarska rast v državi je odsev treh ključnih komponent rasti. Te so: vključenost delovne sile, raven kapitalskih investicij in večfaktorska produktivnost. Vsaka od teh komponent predstavlja približno tretjino gospodarske rasti (US Competitiveness 2001, 3). Nedavna neoklasična raziskava rasti je opustila strogo domnevo o učinkovitih trgih, da bi tako dovolila neravnotežje rasti, kjer lahko realokacija virov in njihova bolj produktivna izraba razložita del rasti MFP. Poleg tradicionalnih dejavnikov so te študije vključevale strukturne spremenljivke, kot so realokacija dela in kapitala, rast izvoza, pritek kapitala in stopnjo razvoja. Vključitev teh spremenljivk je zmanjšala nerazložljiv del ekonomske rasti, še posebno v deželah v razvoju, v katerih je potekala hitra industrializacija. Kljub temu je še vedno ostal znaten nerazložljiv ostanek. Endogene teorije rasti priznavajo klasično in neoklasično domnevo o učinkovitih trgih z obstojem pomanjkljivosti trgov in s tem z možnostjo alokacijske in dinamične neučinkovitosti. Zato te teorije predvidevajo večjo potencialno vlogo vlad pri zmanjševanju pomanjkljivosti trga. Na žalost pa so vlogo vlade analizirali zelo površno in so zato te domneve bolj splošne. Še posebno teorije endogene rasti so se osredotočile na razkorak med trgom in vlado, ne da bi prepoznale stroške in ugodnosti alternativnih rešitev, ki sta jih proti padcem trgov ponujala zasebni in tretji sektor. Te teorije tudi niso prepoznale možnosti pomanjkljivosti vlad.

Drug problem z endogenimi teorijami rasti je njihov ozek pogled na organizacijsko neučinkovitost. Njihov precej tradicionalen pristop do pomanjkljivosti trgov, kot so javne dobrine in učeča se gospodarstva, sicer upošteva, da

so ekonomije lahko alokacijsko ali dinamično neučinkovite, vendar zanemarja enako pomembno možnost tehnične in koordinacijske neučinkovitosti. Upoštevanje zadnjih dveh neučinkovitosti bi verjetno endogene teoretike rasti vodilo predaleč od njihovih klasičnih in neoklasičnih korenin. Verjetno bi povzročilo fundamentalno kritiko paradigme glavnih vodilnih ekonomistov, ki sloni na trgu. Različni tipi neučinkovitosti bi verjetno povzročili tudi zelo oteženo uporabo elegantnih matematičnih modelov, ki so osnovno orodje preučevanja znotraj prevladujočih teoretičnih paradigem. Neoklasične in endogene raziskave rasti lahko kritiziramo tudi zato, ker premalo upoštevajo družbeno-kulturne in institucionalne spremenljivke, ki so vključene v raziskavah klasičnih teoretikov. Čeprav je te spremenljivke težko prikazati v modelih, so preveč pomembne, da bi jih zanemarili v raziskavah konkurenčnosti in rasti. Vse te struje raziskovanja rasti so posvečale premajhno pozornost načinu, v katerem zunanje ekonomske dejavnosti in pogoji lokalnih trgov oblikujejo vire, razvoj tehnologije in organizacijske procese v ekonomskih sistemih. Ti dejavniki so postali vse bolj pomembni za ekonomsko rast in konkurenčnost, ko je narasla družbena in ekonomska soodvisnost ekonomskih sistemov. Institucionalno okolje močno vpliva na konkurenčnost in gospodarsko rast z brušenjem individualnih in organizacijskih iniciativ. Ta proces izboljševanja procesov zajema akumulacijo virov in nadgradnjo, tehnološki razvoj in aplikacijo inovacij, realokacijo virov ter koordinacijo, interakcijo med kupci in prodajalci na trgu blaga in storitev in internacionalizacijo poslovnih dejavnosti. Preučevanje konkurenčnosti se s časom spreminja. Pri stroškovni konkurenčnosti je bilo najpomembnejše ustvarjati cenene izdelke, kar je v veliki meri odvisno od cene inputov in od konkurenčnosti procesov. Za konkurenčni sistem je pomembno, da ima tako konkurenčno premoženje (aktivo) kot konkurenčne procese. Pri preučevanju konkurenčnih sistemov (podjetje, nacionalni inovacijski sistem, industrijski grozd, regija, država) odkrivamo dejavnike, ki jih modeli gospodarske rasti zanemarjajo. Predvsem organizacijski vidik je tisti, ki precej prispeva h gospodarski rasti, vendar ga modeli gospodarske rasti zanemarjajo. Pri preučevanju konkurenčnosti je organizacijski vidik precej poudarjen. Razlog se skriva tudi v tem, da pri merjenju nacionalne konkurenčnosti uporabljamo anketne vprašalnike in s tem zajamemo tudi statistično težko merljive dejavnike.

Ekonomski sistemi so družbeni in zgodovinski sistemi, katerih konkurenčne determinante so odvisne od določenih okoliščin v času in prostoru. Če upoštevamo tak potek odvisnosti (od časa in prostora), potem razumemo, da je za druge sisteme, ki niso sledili isti zgodovinski poti, pogosto težko podvojiti izvor konkurenčne prednosti svojih konkurentov. Še več, zgodovinski potek odvisnosti in kulturna pogojenost konkurenčnih prednosti lahko naredita njihovo vzročno povezavo z osnovnimi determinantami zelo zapleteno in nejasno; še posebej, če vse to opazujemo zunaj sistema. Trajnostna narava konkurenčne prednosti je odvisna od treh meril (Porter 1998, 49–51):

1. Prvo merilo je vir konkurenčne prednosti. Nizek nivo konkurenčne prednosti, vir katere je nizkokvalificirana delovna sila ali poceni surovine, se da hitro posnemati. V porabniški elektroniki je japonsko prednost izničila poceni delovna sila iz Koreje in Hongkonga. Japonska podjetja so pozneje začela seliti proizvodnjo v Malezijo in na Tajsko. Visok nivo konkurenčne prednosti, kot so inovativni izdelki ali dobra diferenciacija prodajnega programa, je težje izničiti, saj so potrebne precejšnje kapitalne naložbe in dvig človeškega potenciala (inovativnost) pri konkurentih.
1. Drugo merilo je število virov konkurenčne prednosti. Konkurenčne prednosti, ki jih pogojuje več determinant, so običajno sistemske konkurenčne prednosti, ki so tudi zgodovinsko pogojene. V tem primeru so konkurenti v zelo težkem položaju, saj je prenos celotnega sistema zelo težak in nepopoln.
1. Tretje merilo so konstantne izboljšave in nadgrajevanje obstoječe tehnologije. Za podjetje je pomembna dinamika in stalno spreminjanje obstoječega stanja. Schumpeter je pred desetletji poudarjal, da so izboljšave in inovacije v industriji nikoli končan proces. (Porter 1998, 70). Podjetje mora postati za svoje konkurente premika-joča se tarča.

Ta tri merila določajo, koliko je trajna posamezna konkurenčna prednost. Bolj kot so viri trajne konkurenčne prednosti dovršeni in lažje, kot so dostopni, bolj jih bodo uporabljali tudi drugi sistemi, saj bodo tako izničili prednost konkurence. In na koncu, viri konkurenčne prednosti naj bodo neločljivi od sistema, zato da omogočajo trajno prednost. Če lahko določen mobilni vir prednosti (npr. človeški viri) zahteva višjo vrednost zunaj sistema, potem verjetno ne bo ostal dolgo časa znotraj obstoječega sistema. Na primer, zelo usposobljeni strokovnjaki bodo verjetno zapustili državo, če bo njihova produktivnost in nagrada višja v drugi državi. Samo takrat, ko so viri konkurenčne prednosti povezani s sistemom, tako da se njihove celotne vrednosti ne da realizirati v drugem okolju, potem ti viri prispevajo k trajni konkurenčni prednosti. Na podlagi kriterijev trajnih prednosti lahko sklepamo, da značilne lokalne prednosti, ki imajo lastnost javnega dobrega, vendar so redke v podjetjih v drugih sistemih, lahko pomenijo za lokalna podjetja trajno konkurenčno prednost.

Taki pogoji, ki jih je težko posnemati, lahko vključujejo kateri koli del (ali vse dele) ogrođa konkurenčnosti in rasti v podjetju: produktivne vire (npr. specifičen izobraževalni sistem), tehnologije (npr. državna infrastruktura R&R), organizacijske dogovore (narodna omrežja ali organiziranje načel), tržne strukture proizvoda (npr. pogoji posebne ponudbe in povpraševanja), mednarodne poslovne dejavnosti (npr. zgodovinsko omrežje odnosov s tujimi državami) in vladno politiko (posebna podpora in načini delovanja). V spodnjem razdelku se bomo usmerili na organizacijske dogovore, vendar bi se bolj ali manj podobna razprava lahko nanašala na kateri koli del konkurenčnosti. Na virih zasnovana teorija se osredotoča na posebne

vire in konkurenčne prednosti. Glede na sistemski pristop lahko ugotovimo, da je vsaka posamezna determinanta konkurenčnosti, če jo izvzamemo – ne glede na to, kako je vredna, redka, nenadomestljiva, neločljiva in kako jo je težko oponašati – relativno nepomembna za ekonomsko konkurenčnost in rast. Sestava celotnega sistema proizvodnih virov, tehnologij, organizacijskih ureditev, tržnih struktur, mednarodnih poslovnih dejavnosti, institucionalnega ogrođa in vladne politike je tista, ki na koncu določa dolgoročno uspešnost ekonomskih sistemov. Rezultat trajne konkurenčnosti in ekonomske rasti zahteva dobro delovanje in sinergijo v celotnem ekonomskem sistemu.

Kompleksne interakcije in soodvisnosti znotraj ekonomskega sistema izpolnjujejo mnoge kriterije trajnosti, kot so opis sistemskih prednosti, redkost, družbena kompleksnost in vzročna nejasnost: »V najuspešnejših gospodarstvih je pogosto težko določiti, kje začeti z razlago konkurenčne prednosti: medsebojno delovanje in samopoglabljanje determinant sta tako kompleksna, da zameglita vzrok in učinek. Konkurenčno prednost ima država takrat, ko je sistem edinstven. Podvajanje celotnega sistema je težko in zahteva veliko časa, medtem ko ni nujno, da slabe lastnosti ene ali dveh determinant preprečijo konkurenčno prednost države. Najpomembnejše konkurenčne prednosti so močno povezane z razširitvijo in samopoglabljanjem prednosti posameznih determinant.« (Porter 1990, 144–148) Proces grajenja sistemske prednosti je pogosto razvlečen proces, ki ga oblikujejo edinstvene zgodovinske okoliščine. Glede na dolgoročnost tega procesa in na njegovo odvisnost od poti, po kateri je šel, ga potencialni konkurenti zelo težko posnemajo, kajti sistemska prednost izvira iz specifične interakcije med sestavnimi deli sistema. Ker noben posamezen del sistema ne prinese enake prednosti, bi morali potencialni posamezniki podvojiti celoten sistem. Prednosti celotnega sistema so veliko trajnejše od tistih, ki so zgrajene na posameznih dejavnikih. Verjetnost, da lahko konkurenti podvojijo katero koli determinanto konkurenčnosti, je pogosto zelo majhna. Potencialni posameznik mora upoštevati vsa možna razmerja med temi determinantami, kar dodatno zmanjša verjetnost uspešnega podvajanja. Večje kot je število determinant, na katerih je zasnovana prednost in bolj kot so te med seboj povezane, trajnejša je sistemska konkurenčna prednost. To je glavni razlog oblikovanja industrijskih grozdov, saj se s tem oblikujejo sistemske konkurenčne prednosti, ki jih težko posnemajo drugi grozdi.

3. Model konkurenčne rasti

Sposobnost konkurenčne rasti je osredotočena na inovacije in tehnološki napredek, ob tem pa upoštevajo tudi finančni sektor in mednarodno odprtost gospodarstva. Indeks trenutne konkurenčnosti izraža trenutno podjetniško klimo, ki omogoča podjetjem, da tekmujejo na svetovnih trgih in v poslovnih okoljih. Ob tem upoštevamo predvsem vladno politiko, razvitost infrastrukture in kakovost človeških virov. Trenutna konkurenčnost

kaže, ali sedanja raven BDP na prebivalca dolgoročno vzdrži glede na vzpostavljeno podjetniško okolje v državi. Ker pomemben del BDP ustvarjajo podjetja, je mikroekonomska okolje nadvse pomembno. Raven dohodka na prebivalca (Y) je običajno odvisna od obsega kapitala na posameznika (k), kar imenujemo kapitalna intenzivnost gospodarstva. Pod kapital lahko uvrščamo tako fizični kot človeški kapital. Človeški kapital ne predstavlja samo ravni izobrazbe, ampak tudi delovne izkušnje zaposlenih in menedžersko znanje.

V enostavnih modelih je bruto družbeni proizvod na prebivalca (BDP/preb.) proporcionalen obsegu kapitala na posameznika: $Y = Ak$, pri čemer A predstavlja raven tehnologije, ki je merjena kot povprečna produktivnost posamezne enote kapitala.

Raven dohodka je tako pogojena z zalogo kapitala in ravno tehnologije. V modelih rasti se zelo poudarja, da se del nacionalnega dohodka privarčuje: $dK = sY$, pri čemer je Y GDP ali dohodek, s stopnja varčevanja in dK sprememba v zalogi kapitala.

Rast dohodka pri tistih državah, v katerih je tehnološki napredek majhen, je odvisna od stopnje varčevanja pomnoženo z ravno tehnologije A . Ker se raven tehnologije pri posameznih ekonomijah zelo spreminja, je gospodarska rast sestavljena iz dveh glavnih komponent – tehnoloških sprememb in povečevanja obsega kapitala:

$$DY/Y = dA/A + sA$$

Rast = tehnološke spremembe + povečevanje obsega kapitala

Pri razvrščanju držav se lahko tako osredotočimo na raven dohodka v ekonomijah ali na gospodarsko rast. Indeks trenutne konkurenčnosti postavlja v ospredje merjenje kapitala (k) in trenutno raven tehnologije (A), medtem ko indeks rasti postavlja v ospredje stopnjo varčevanja (s), trenutno raven tehnologije (A) in tehnološki napredek (dA/A). Države so lahko bogate in hitro rastoče, bogate in počasi rastoče, revne in hitro rastoče ter revne in počasi rastoče. V današnjih ekonomijah so spremenljivke k , A , s in dA/A zelo kompleksne.

Zaloga kapitala ne zajema samo akumuliranega fizičnega kapitala v strojih, strukturah in fizični infrastrukturi (ceste, pristanišča in telekomunikacije), ampak tudi raven izobrazbe, izkušnje delovne sile ter menedžerske sposobnosti. Del zaloge kapitala je tudi institucionalno okolje in regulacija poslovanja v državi. Raven tehnologije je prav tako kompleksna zadeva. Ne predstavlja samo tehnološkega znanja v raziskovalnih in tehničnih institucijah, ampak tudi tehnologijo, ki jo podjetja uvajajo. Pogoji, ki vodijo k hitri gospodarski rasti, ne vključujejo samo bruto naložbe in stopnje varčevanja v ekonomijah, ampak tudi splet javnih in zasebnih institucij, ki podpirajo inovativnost. Difuzija novih idej med sektorji in priliv idej iz tujine v domače gospodarstvo imata pomembno težo. Nekaterim bogatim državam se obeta nizka gospodarska rast v prihodnosti. To so države, ki imajo veliko zalogo kapitala in visoko raven tehnologije ter nizko nagnjenost k varčevanju in inovativnosti. Na drugi strani so revne države, ki se jim obeta hitra rast v prihodnosti. Te države imajo nizko zalogo kapitala in nizko raven tehnologije, ob tem pa sta nagnjenost k varčevanju in sprejemanju novih tehnologij iz tujine precejšnja (transfer tehnologije). V korelacijski matriki je upoštevanih deset držav (Izrael, Španija, Nova Zelandija, Tajvan, Portugalska, Grčija, Slovenija, Koreja, Argentina in Mehika), ki dosegajo BDP na prebivalca med 6.300 USD in 17.000 USD v letu 2001. Slovenija se z 9.306 USD na prebivalca uvršča nekje na sredo te skupine, zato je korelacijska matrika dober prikaz zanjo.

Matrika prikazuje zelo močno povezanost med kakovostjo poslovnega okolja in strategijo in delovanjem podjetij (0,927). Vlada lahko precej izboljša poslovno okolje, preko katerega vpliva na uspešnost podjetij. Ker se bogastvo ustvarja na mikroravni, je razumljiva velika stopnja povezanosti med strategijo in delovanjem podjetij ter BDP-jem (0,794) v državi. Čeprav nivo tehnologije močno vpliva na konkurenčnost držav, kar kaže močna korelacija z globalnim indeksom konkurenčnosti WEF (0,879) in globalnim indeksom konkurenčnosti IMD (0,733), ne smemo pozabiti na podjetništvo. Tudi kakovost poslovnega okolja močno korelira s celovitima indeksoma konkurenčnosti WEF (0,830) in IMD (0,879). Iz predstavljenе matrike

Tabela 1: Korelacijska matrika za najpomembnejše podskupine v poročilu WEF

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Tehnološki indeks		0,552	0,733	0,709	0,442	-0,067	0,879	0,733
2. Makroekonomska okolje	0,552		0,236	0,200	0,139	0,430	0,636	0,594
3. Strategija in delovanje podjetij	0,733	0,236		0,927	0,794	-0,091	0,842	0,855
4. Kakovost poslovnega okolja	0,709	0,200	0,927		0,915	-0,139	0,830	0,879
5. BDP	0,442	0,139	0,794	0,915		-0,018	0,697	0,830
6. Rast BDP	-0,067	0,430	-0,091	-0,139	-0,018		0,018	0,079
7. Globalni konkurenčni indeks WEF	0,879	0,636	0,842	0,830	0,697	0,018		0,939
8. Globalni konkurenčni indeks IMD	0,733	0,594	0,855	0,879	0,830	0,939	0,939	

Vir: WEF (2003), lastni izračun.

je razvidno, da ima tehnološki indeks kot makroekonomska okolje precejšnje korelacije z WEF-ovim indeksom konkurenčnosti.

Kaj imajo pravzaprav skupnega glavne metode konkurenčnosti, je razvidno pri modelu ekonomije blaginje (angl. *welfare state*) in konkurenčnosti, ki je prirejen po Aigingerju (1998). Ekonomisti velikokrat razmišljajo, da je cilj družbe (države), da maksimizira funkcije blagostanja ob določenem ravnotežju pri gospodarskem razvoju $W(C, S, E)$. Za C vzamemo potrošnjo, ki jo merimo s potrošnjo na posameznika ($Y1$), s kupno močjo v mednarodni valuti ($Y2$) ter z dohodkom in cenovno stabilnostjo ($Y3$) in s prostim časom ($Y4$). S predstavlja socialne cilje ter zajema socialno varnost ($S1$), stabilnost zaposlenosti ($S2$), zdravje ($S3$), izobraževanje ($S4$), enakost ($S5$), življenjsko pričakovanje ($S6$) ter politično stabilnost in demokracijo ($S7$). Na koncu E predstavlja okolje ter se izkazuje v zaščiti narave ($e1$) ter v nizkih emisijah ($e2$). Maksimiranje zelenih funkcij blagostanja je dostikrat otežena zaradi doseganja zunanjega ravnotežja $EB > A$. EB se lahko razume kot tekoči račun, kot devizne rezerve itd. Vrednost je lahko 0 ali več.

$$(1) \quad \text{Max } W[C, S, E] \text{ pod pogojem, da je } EB \geq A$$

(zunanja ovira)

$$\left. \begin{array}{l} Y = f(K1, L1, R1) \\ S = g(K2, L2, R2) \\ E = h(K3, L3, R3) \end{array} \right\} \text{ (tehnološka ovira)}$$

$$\left. \begin{array}{l} \sum Ki \leq K+ \\ \sum Li \leq L+ \\ \sum Ri \leq R+ \end{array} \right\} \text{ (razpoložljivost virov)}$$

Da vidimo povezavo med objektivnimi možnostmi in ovirami, moramo postaviti naslednje pogoje:

$$X - M \geq 0, \quad X, M \dots \text{ izvoz, uvoz}$$

$$C = Y + M - X \quad Y \dots \text{ proizvodnja}$$

W ... funkcija blagostanja, ki je odvisna od potrošnje, socialne učinkovitosti ter okoljske uspešnosti.

$$C = [C1 \dots Cn], S = [S1 \dots Sn], E = [e1 \dots en],$$

EB ... zunanje ravnotežje (trgovinska bilanca, tekoči račun, tržni delež)

A ... kritična meja kot delež v BDP.

$K, L, R, K+, L+, R+$... inputi kapital, delo, viri, razpoložljivost virov

Zgornji model se osredotoča na glavne politike v državi ter pušča ob strani nekatere determinante konkurenčnosti (relativne cene, donosnost naložb), ki so precej vezane na organizacijo proizvodnje. Model prikazuje kvalitativno konkurenčnost, ki ne poudarja nizkih stroškov ali plač. Spre-

minjanje blaginje države skozi čas je odvisno od tehnologije in zaloge kapitala. Obe spremenljivki sta lahko eksogeni (konstantni ali skozi čas naraščata) ali endogeni (pod vplivom strateških odločitev podjetij ali politik). Iz modela je razvidno, da nizki stroški ali uravnotežena zunanjetrgovinska bilanca ne vplivata direktno na glavne cilje. Države z višjimi plačami in stroški si lahko privoščijo večje blagostanje $W(C, S, E)$. Čeprav je ravnotežje pri tekoči bilanci dobro izhodišče za konkurenčnost, imajo države različen odnos do tega. Švica je na primer navajena na presežek, medtem ko Avstrijo nekoliko moti, da se negativna zunanjetrgovinska bilanca popravlja s pomočjo turizma. Tekoča bilanca se lahko izboljša (teoretično) tudi z nižanjem plač. Strategije, ki temeljijo na nizkih plačah, oddaljujejo državo od glavnih ciljev blagostanja $W(C, S, E)$. Vsako tržno testiranje konkurenčnosti (bilanca ZT, tržni deleži, gibanje izvoza) je v povezavi s stroškovno konkurenčnostjo.

V Avstriji je ekonomska politika imela v poznih šestdesetih letih za cilj doseči evropski nivo plač. Zaradi tega cilja se je gospodarsko konkurenčnost opazovalo skozi ta vidik. Če so na primer Portugalci zadovoljni s svojo (nizko) ravno plač, potem bodo svoje gospodarstvo gledali kot konkurenčno. Če pa bo občutek zaostajanja za evropskim nivojem plač porasel, bo težje prikazovati portugalsko gospodarstvo kot konkurenčno. Pri državah ni pomembno samo to, da dosežejo zunanje ravnotežje. Zunanje ravnotežje je precej težje doseči ob močnem zdravstvenem in pokojninskem sistemu, ob zadovoljivih nadomestilih za brezposelne ter ob nizki inflaciji. Če država dosega zunanje ravnotežje ob nizki ravni socialnega varstva, to izčrpa dolgoročne vire konkurenčnosti. Obe poročili konkurenčnosti (IMD in WEF) kot evropsko poročilo konkurenčnosti upoštevajo navedene dejavnike. Evropsko poročilo in WEF precej bolj poudarjata maksimiranje funkcij blaginje $W(C, S, E)$ kot IMD, ki bolj izpostavlja kakovost poslovnega okolja. Razlog, zakaj se Slovenija uvršča višje v poročilu WEF kot poročilo IMD, je ta, da se uvršča višje pri kakovosti življenja kot pri poslovnem okolju. Čeprav se posamezne metodologije merjenja nacionalne konkurenčnosti s sistemom kakovostnih in količinskih indikatorjev (IMD, WEF, UK Competitiveness Indicators) med seboj razlikujejo, imajo vse isto izhodišče. To so štiri različne skupine konkurenčnih indikatorjev:

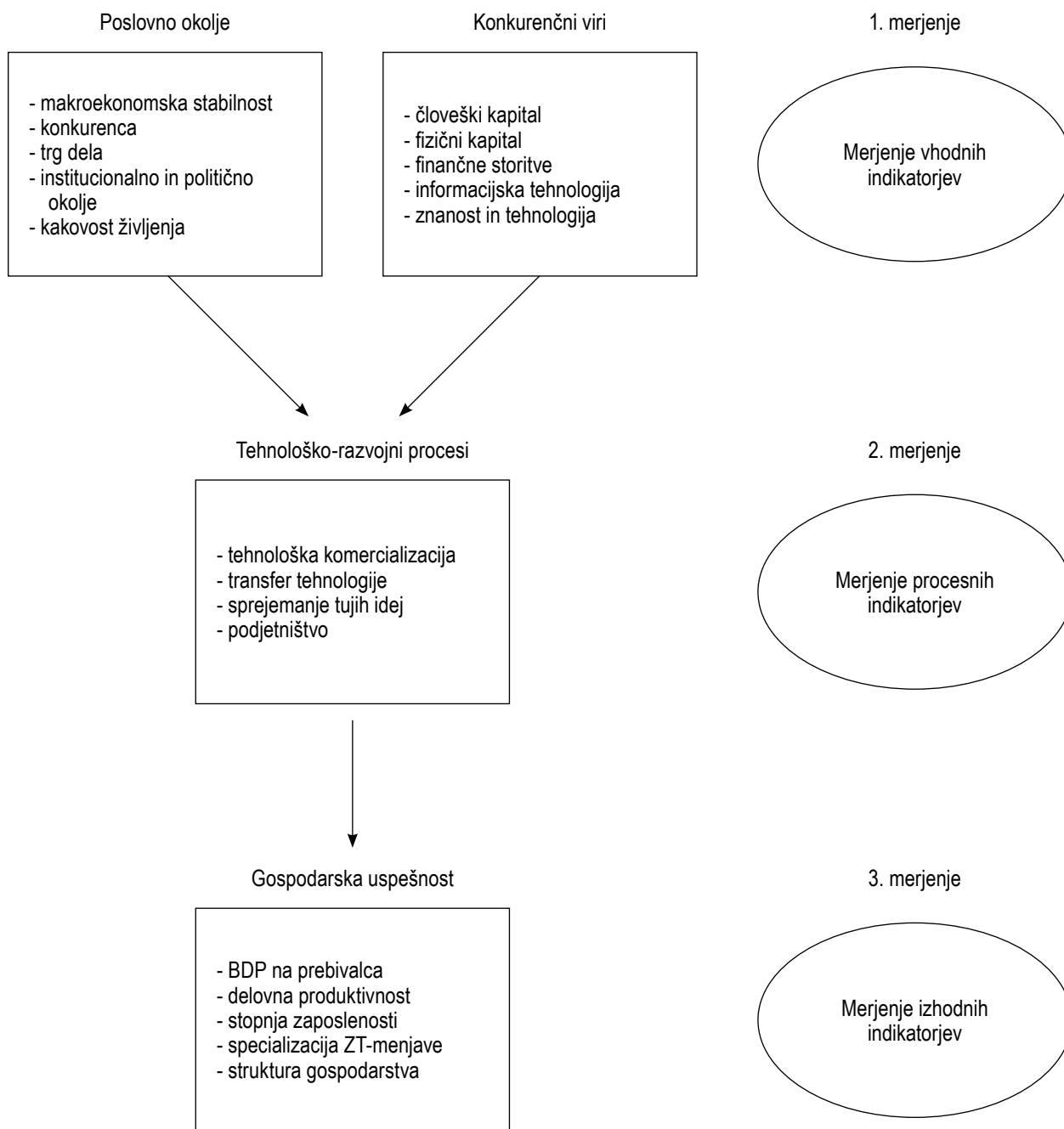
1. poslovno okolje, kjer se ocenjujejo makroekonomska stabilnost, intenzivnost konkurence, poslovne zaznave sprememb in kakovost življenja;
2. konkurenčni viri, kjer se ocenjujejo človeški in fizični kapital, razvitost finančnega sektorja, raven tehnologije in infrastruktura R&R;
3. tehnološko razvojni procesi, kjer se ocenjujejo komercialna izraba znanosti in tehnologije, razmah podjetništva ter difuzija znanja med oddelki in med podjetji;
4. gospodarska uspešnost, kjer se ocenjujejo višina BDP na prebivalca, produktivnost, zaposlenost, ZT-menjava ter sprememba gospodarske strukture (UK Competitiveness Indicators 2001, 7).

Vse štiri skupine indikatorjev se med seboj povezujejo ter tvorijo celotno sliko o konkurenčnosti države.

Pri navedenem modelu merjenja globalne konkurenčnosti držav s kakovostnimi in količinskimi indikatorji se zelo jasno vidijo problemi, ki nastajajo pri metodi merjenja konkurenčnosti s primerjanjem (angl. *benchmarking*), pri katerih se anketni indikatorji konkurenčnosti ne uporabljajo.

Pri metodi primerjanja se posamezne determinante konkurenčnosti v podjetjih in državah primerjajo z domnevo, da je vsaka determinanta nekje na svetu najbolj izpopolnjena. V analizah konkurenčnosti je nujno, da se metoda primerjanja uporablja samo ob dobrem poznavanju zgodovinskih in strukturnih razlik med družbenoekonomskimi sistemi. Razlog, zakaj ne moremo doseči skladne celote samo s se-

Slika 1: Merjenje globalne konkurenčnosti držav s količinskimi in kakovostnimi indikatorji

Vir: Prirejeno po UK Competitiveness Indicators (2000, 7).

Opomba: Ta strukturo so Angleži razvili na podlagi razvojnega modela, ki je bil pred tem razvit v ZDA (Massachusetts Innovation Economy, Massachusetts Technology Collaborative).

stavljanjem posameznih elementov, je ta, da je primernost vsake posamezne ureditve znotraj spontanega (družbenega) reda odvisna od celotnega sistema. Vsaka posamezna sprememba v sistemu nam da premalo informacij o tem, kako bi sistem deloval v različnem okolju. Seveda pa so nekateri elementi družbenoekonomskih sistemov lažje prenosljivi v druge države kot drugi.

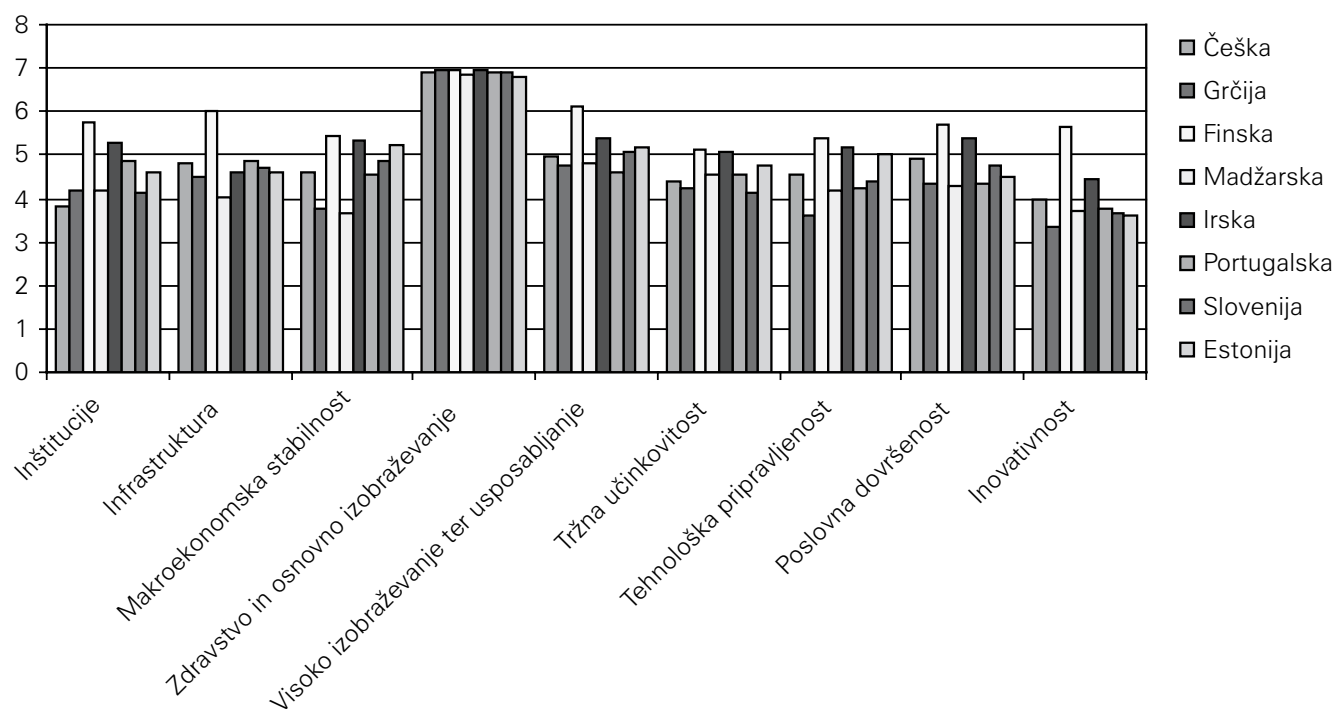
Prednosti merjenja konkurenčnosti s sistemom statističnih in anketnih indikatorjev pred metodo primerjanja je vidna pri determinantah, kot so intenzivnost konkurence, aplikacija akademskega znanja v gospodarstvo, kakovost menedžmenta ter bližina sistema vrednot podjetništvu. Pri teh determinantah je uporaba anketnih indikatorjev skorajda nujna. Še večji problem nastane pri ocenjevanju nove ekonomije in ekonomije, ki temelji na znanju. Mednarodno primerljive statistike za področje, kot sta sektor IT (informacijska tehnologija) ali biotehnologija, še ni. Naložbe v informacijske tehnologije je težko meriti zaradi velike hitrosti tehnoloških sprememb in dvigovanja kakovosti izdelkov (UK Competitiveness 2001, 7). Sploh pri razvoju digitalne družbe si je težko zamisliti merjenje s samo statističnimi indikatorji. Primerjanje slovenske ekonomije je narejeno s Češko, Grčijo, Finsko, Madžarsko, Irsko, Portugalsko in Estonijo. Večina teh ekonomij dosega približno enak razvojni nivo kot Slovenija. Osnovne zahteve za

ekonomski razvoj so: (1) institucije, (2) infrastruktura, (3) makroekonomska stabilnost ter (4) zdravstvo in osnovno izobraževanje. Problem, ki je viden pri slovenski ekonomiji je ta, da se precej dobro uvršča pri osnovnih zahtevah. Ti dejavniki postajajo manj pomembni po slovenski integraciji v Evropsko unijo (EU). Dobro razvita infrastruktura je običajna za članice EU.

Iz slike 2 je razvidno, da višja vrednost indeksa pri izbrani determinanti pomeni boljši položaj države.

Druga skupina dejavnikov učinkovitosti je zelo pomembna za evropski notranji trg. Visoko izobraževanje in usposabljanje (5), tržna učinkovitost (6) in tehnološka pripravljenost (7) lahko povečajo učinkovitost nacionalne ekonomije. Estonija je po teh dejavnikih visoko uvrščena, pri Sloveniji pa je opazen problem pri tržni učinkovitosti. Zadnja skupina so inovativnost ter poslovna dovršenost. Češka je uvrščena višje kot Slovenija po teh dejavnikih, finska ekonomija pa najvišje po vseh dejavnikih konkurenčnosti. Nov model konkurenčne rasti lepo prikazuje slovensko pozicijo. Slovenija je prešla na višji razvojni nivo, ko je treba tekmovali z bolj dovršenimi dejavniki konkurenčnosti. Po vključitvi na skupni evropski trg dobra uvrstitev pri infrastrukturi ter pri osnovnem izobraževanju ne doprinese več toliko kot v prejšnjem obdobju.

Slika 2: Ključne determinante konkurenčnosti (vrednost indeksa)

Vir: WEF (2006).

4. Zaključek

Velikokrat se sprašujemo, kaj pogojuje dolgoročno uspešnost držav. Novejše determinante konkurenčne rasti so bolj prilagojene razmeram, nastalim v bolj razširjeni in integrirani EU. Institucije, infrastruktura, makroekonomska stabilnost ter zdravstvo in osnovno izobraževanje so klasične determinante konkurenčnosti, ki izgubljajo na pomenu, ko država doseže višji razvojni nivo.

Slovenija lahko še toliko investira v avtocestni križ, pa to ne prinaša konkurenčne prednosti. Večina evropskih ekonomij ima razvit sistem avtocest. Glede na osnovno izobraževanje je Slovenija uvrščena izredno visoko.

Višje izobraževanje ter usposabljanje, tržna učinkovitost, tehnološka pripravljenost, poslovna dovršenost in inovativnost so determinante konkurenčnosti na nekoliko višjem nivoju. Bolj razvite ekonomije konkurirajo bolj na teh področjih. Iz slike 2 je razvidna precejšnja slabost slovenske ekonomije pri tržni učinkovitosti. Slovenski finančni trgi (borza) ne morejo doseči takšne razvitosti kot na primer Frankfurt. Pri drugi skupini determinant se Slovenija visoko rangira pri poslovni dovršenosti. Konkurenčnost podjetij je na precej visoki ravni. Do spremembe modela konkurenčne rasti je prišlo zaradi nastalih sprememb v bolj integrirani ter višje razviti EU. Spremenili so se pogledi na to, kaj pogojuje dolgoročno uspešnost ekonomij. Samo makroekonomska stabilnost, dobro delujoče institucije ter tehnološka pripravljenost ne morejo napovedati konkurenčne rasti v novih razmerah EU. Nov model konkurenčne rasti zelo dobro prikazuje konkurenčen položaj Slovenije.

5. Literatura

1. Aiginger, K. (1998). *A Framework for Evaluating the Dynamic Competitiveness of Countries*, Wien: WIFO.
2. DTI (2000). *UK Competitiveness Indicators*, London DTI.
3. DTI (2001). *UK Competitiveness Indicators*, London DTI.
4. Kovačič, A. (2004). *Globalna konkurenčnost Slovenije v času njenega vključevanja v Evropsko unijo*, doktorska disertacija, Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
5. Kovačič, A. in R. Slabe Erker (2005). Z informacijsko družbo k hitrejšemu trajnostnemu razvoju? *Naše gospodarstvo* 51 (1/2): 62–79.
6. Kovačič, A., in R. Slabe Erker (2006). Od koncepta trajnosti k eko-socialnemu modelu tržnega gospodarstva in merjenje njegovega uresničevanja, *Naše gospodarstvo*, 2006, 52 (3/4): 98–109.
7. Kovačič, A. (2006). Competitiveness as a source of development. V: *Shaping EU regional policy: economic, social and political pressures: academic conference programme, 8th & 9th June, Leuven, Belgium*. Leuven: Regional Studies Association.
8. Kovačič, A. (2006). The management competitiveness evaluation of South-East European countries. V: GAJDUSEK, Martin Felix (ur.), MAYR, Andrea Christiane (ur.), POLZER, Miroslav (ur.). *Science policy and human resources development in South-Eastern Europe in the context of European integration*. [Dunaj]: Austrian Federal Ministry for Education, Science and Culture, 63–77.
9. OECD (2001). *Towards a Knowledge based Economy*, Science and Innovation, Paris: OECD.
10. Porter, E.M. (1990). *The Competitive Advantage of the Nations*, New York: MacMillian Press.
11. US Council on Competitiveness (2001). *The US Competitiveness 2001*, Washington: US Council.
12. WEF (2003). *Global Competitiveness Report 2002–2003*, Geneve: World Economic Forum.
13. WEF (2006). *Global Competitiveness Report 2005–2006*, Geneve: World Economic Forum.